

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА – ПОТРЕБА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Кожний історичний етап розвитку української освіти з характерними економічними, соціальними та політичними проблемами супроводжується новими вимогами до особистості педагога, актуалізує ті соціально-психологічні властивості, які необхідні для його успішного професійного та особистісного самоздійснення. Ще учора головним критерієм для працевлаштування у школу чи інший заклад освіти була відповідна педагогічна освіта і професійно-практична підготовка, а простіше – наявність диплому педагогічного вишу, що засвідчував відносно вузьку педагогічну спеціальність (спеціалізацію): вчитель інформатики, вчитель української мови, вчитель математики... Інші критерії для працевлаштування не були обов'язковими. За останні роки ситуація змінилася. Сьогодні випускники педагогічних університетів, здобувачі вакансій в освітній галузі, стикаються з викликами, адже високий рівень безробіття з одного боку, масштабна реформа і нові освітні технології з іншого боку роблять необхідним, аби претендент на посаду міг позиціювати себе в умовах нової української школи.

Щоб стати «провайдером, агентом змін в освіті», не достатньо розуміти суть реформи, володіти певними знаннями чи компетентнісними методиками викладання, – вчитель повинен виділятися з-поміж інших. Освітня реформа потребує нового вчителя, якому притаманні не тільки професійні здібності, а й особистісні якості, які дозволяють бути ефективним, швидким в оцінках і вирішенні проблемних ситуацій, мотивованим та організованим, гармонійно взаємодіяти з людьми [1]. Отже, йдеться про актуальні соціально-психологічні компетенції та соціальні навички.

Соціально-психологічна діяльність особистості є складною й багатогранною, а категорія соціально-психологічної компетентності педагога ще не знайшла достатнього висвітлення в соціально-психологічній теорії та практиці. Однією з причин значного інтересу вчених і практиків до цієї проблематики є упровадження компетентісно спрямованого підходу в освіті, пошук можливостей нових освітніх результатів, оскільки традиційні показники не є достатніми. У Законі України «Про освіту» компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2]. Базові цінності, від яких залежить успішність життя особистості та які збігаються з головними принципами моралі сучасного суспільства: вибір власного напрямку самореалізації в житті, досягнення успіху, розуміння себе й власного внутрішнього світу, глибокі особистісні стосунки, як зазначає філософ Ж. Дюпуй, є ключовими компетентностями [4].

Щодо сутності й структури соціально-психологічної компетентності у науці немає єдиного погляду. І. Зимня [3] відносить соціально-психологічну компетентність до однієї із 3 основних груп компетентностей, що належать до взаємодії людини з іншими (співробітництво, вирішення конфліктів, толерантність, спілкування). Під соціально-психологічною компетентністю Т. Єрмаков [4] розуміє здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин і включає вміння орієнтуватися у соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості й емоційний стан інших людей, обирати адекватні способи спілкування й реалізувати їх у процесі взаємодії. Л. Орбан-Лембрик [7] розглядає соціально-психологічну компетентність як важливу складову соціально-психологічної структури особистості, її внутрішньою властивістю і регулятором поведінкових проявів людини. Розвиток і становлення соціально-психологічної компетентності розглядається в єдності зовнішньої практичної й внутрішньої психічної діяльності. З одного боку, соціально-психологічна компетентність особистості проявляється, формується і розвивається в соціумі, з іншого – соціальне середовище у значній мірі визначається особистими інтерактивними, перцептивними можливостями та комунікативними якостями індивіда [7]. О. Білявська, І. Демура, Т. Ціпан розглядають соціальну і психологічну компетентність як складову професійної компетентності сучасного вчителя, які в сукупності формують ідеального професіонала, що уособлює суспільні запити й потреби.

Дослідники С. Архипова І. Бех, А. Богущ, С. Литвиненко, О. Кононко, Т. Піроженко, Т. Поніманська Т. Пріма, Н. Шиліна виділяють у структурі соціальної компетентності емоційний, морально-ціннісний, соціально-когнітивний та комунікативний компоненти. У якості складових соціально-психологічної компетентності Л. Лепіхова [6] виділяє такі особистісні властивості: упевненість у собі, особистісна гнучкість, адаптивність до соціальної ситуації, соціальний інтелект, соціальна сміливість, вербальний інтелект, м'яка домінантність як керівництво ситуацією, ініціатива у контактах, успішність у житті.

Потребу в додаткових соціально-психологічних (когнітивних та соціально-емоційних) навичках у своїх працівників з боку українських роботодавців засвідчують й опубліковані результати дослідження Світового банку «Навички для сучасної України» [5]. За даними досліджень, проведених в Гарварді та Стенфордському університетах, тільки 15% кар'єрного успіху забезпечується рівнем професійних

навичок, в той час як інші 85% – це так звані «гнучкі навички» (Soft Skills) [9]. Поняття «Soft Skills» корелює з такими термінами як «соціальні навички», «життєві навички», що можуть бути поділені на три категорії: особистісні якості; міжособистісні навички; додаткові навички/знання. Всесвітньою організацією охорони здоров'я вони визначені як «здатність до адаптації та позитивної поведінки, що дозволяє людині ефективно боротися з вимогами та проблемами повсякденного життя». До слова, термін «гнучкі навички» часто асоціюється з EQ людини (емоційний інтелект), або такими рисами особистості, як соціальність, комунікабельність, приязність і оптимізм.

Окрім галузевих підходів до питання, орієнтиром можуть слугувати численні дослідження сучасного ринку праці, згідно з якими цінуються співробітники, які: «цілеспрямовані, мають інноваційні ідеї й здатні проявляти ініціативу»; «гнучкі й бажають отримати нові знання»; «легко працюють з позитивним настроєм, мають досвід вирішення конфліктів і навички ведення переговорів; широку мережу колег, обізнаних в предметній та суміжних сферах; беруть активну участь у професійних організаціях»; «здатні до кризис-менеджменту, повідомляють керівника про проблему й одразу пропонують добре продумані альтернативи рішення»; «організовані й здатні працювати в багатозадачному режимі, пунктуальні, поводяться професійно, відповідають за терміни/граничні терміни без нагадувань»; «здатні брати відповідальність на себе, надійні, чесні; в змозі приймати й надавати критику у професійній манері» [8]. Найбільш популярні особистісні якості: креативність, бажання вчитися, стійкість до стресів, багатозадачність, вміння працювати у команді [1].

Комплексне формування основних компонентів соціально-психологічної компетентності педагога, на жаль не є ознакою застарілої системи професійної підготовки вчителів. виправити ситуацію та наповнити школи спеціалістами із рівномірною сильними соціально-емоційними навичками сьогодні і в майбутньому, на нашу думку, здатна післядипломна освіта педагогів шляхом урізноманітнення змісту, надання переваги активному навчанню, підвищення рівня якості освітніх послуг неформальної освіти. Педагоги, які не мають всіх актуальних соціальних навичок, повинні прагнути до комплексного розвитку емоційної, соціально-когнітивної, морально-ціннісної, комунікативної сфер своєї особистості, чітко розуміти, чого вимагає нова українська школа. Будуючи власну траєкторію особистісно-професійного розвитку вчителю варто скористатись наданим йому законодавчим правом вибору змісту навчальних курсів підвищення кваліфікації та тренінгів безперервного професійного розвитку. Вчасно здобута додаткова освіта, відвідані курси чи пройдений тренінг не лише допоможе під час запуску власного «стартапу» молодим педагогам, а й відкриє додаткові можливості успішного професійного й особистісного самоздійснення досвідченим вчителям.

Таким чином, проведений нами аналіз дозволяє інтерпретувати соціально-психологічну компетентність педагога як нагальну потребу нової української школи. За відсутності сформованих основних компонентів соціально-психологічної компетентності та «гнучких навичок» в системі професійної підготовки вчителів, їх формування можливе за умови комплексного розвитку емоційної, соціально-когнітивної, морально-ціннісної, комунікативної сфер особистості педагогів. Перспективою подальшого наукового пошуку вбачаємо вивчення впливу на формування основ соціально-психологічної компетентності педагогів умов та засобів післядипломної (інституційної та неформальної) освіти. Подальші дослідження стосуватимуться того, як включити розвиток соціально-психологічної компетентності та «гнучких навичок» у зміст програм підвищення кваліфікації та безперервного професійного розвитку педагогів, доповнюючи їх базові знання, додатково збагачуючи майбутні професійні можливості педагогів нової української школи.

Список використаних джерел

1. Брицька І. П'ять «гнучких навичок» у роботі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biz.nv.ua/ukr/experts/brytska_i/5-gnuchkih-navichok-u-roboti-1685290.html
2. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический подход) // Высшее образование сегодня.–2006. – № 8. – С. 21-26.
4. Єрмаков Т. І. Індивідуальне розуміння концепту «Я» як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей. – К.: Міленіум, 2002. – Вип. 6 (9). – С. 200-207.
5. Навички для сучасної України. Резюме [Електронний ресурс]. – К.: Word Bank Group, 2015. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.ipq.org.ua/ua/news/93>
6. Лепіхова Л.А. Соціально-психологічна компетентність у цілеспрямованій поведінці особистості / Л.А.Лепіхова // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 2. – С. 65-69.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Компетентність особистості як соціально-психологічний феномен / Л. Е. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч. I. – С. 3-11.
8. Черняк О., Харламова Г. Соціальні компетенції молодих фахівців: результати реалізації міжнародного проекту ТЕМПУС “IMPRESS”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/tempus-impress/>

9. Schulz B. The importance of soft skills: Education beyond academic knowledge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdl.handle.net/10628/39>

Анотація. Панченко С. Соціально-психологічна компетентність педагога – потреба нової української школи. Узагальнені теоретичні положення щодо сутності поняття «соціально-психологічна компетентність», його структурних компонентів та умов комплексного формування. Наведені докази на користь припущення стосовно соціально-психологічної компетентності педагога як нагальної потреби нової української школи.

Ключові слова: соціально-психологічна компетентність, професійна компетентність, гнучкі навички, соціальні навички, особистісні якості.

Аннотация. Панченко С. Социально-психологическая компетентность педагога - потребность новой украинской школы. Обобщены теоретические положения о сущности понятия «социально-психологическая компетентность», его структурных компонентов и условий комплексного формирования. Приведены доводы в пользу предположения относительно социально-психологической компетентности педагога как необходимости новой украинской школы.

Ключевые слова: социально-психологическая компетентность, профессиональная компетентность, гибкие навыки, социальные навыки, личностные качества.

Abstract. Panchenko S. Socio-psychological competence of the teacher is a need of the new Ukrainian school. Theoretical principles of the essence of the "socio-psychological competence" concept have been totally generalized. The same happened to it's structural components and complex formation's conditions. Supposition about the socio-psychological competence of the teacher as a need of the new Ukrainian school has been proven.

Keywords: socio-psychological competence, professional competence, soft skills, social skills, personal qualities.

Лариса Петриченко

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

larisa-petrichenko@ukr.net

НАЙВАЖЛИВІШІ СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Згідно з новою освітньою парадигмою, якісним результатом освітнього процесу у вищому педагогічному навчальному закладі повинен стати компетентний і конкурентоздатний фахівець, який оволодів фундаментальними знаннями, професійними вміннями й навичками діяльності свого профілю, досвідом творчої й дослідницької діяльності вирішення нових проблем, досвідом соціально-оцінної діяльності.

Так, З. Седаметова та В. Темненко [5], спираючись на результати обговорення теми „Teaching Critical 21st Century Skills” на сторінках новин eSchool [3.; 5] та роботу американського дослідника і педагога Jeannette M. Wing, зазначають, що на даний момент серед фахівців відбувається обговорення переліку обов'язкових складників професійної компетентності XXI століття. У цих роботах, крім навичок читати, писати і рахувати пропонується додати ще навик – СТ (Computational Thinking), що припускає новий спосіб вирішення виникаючих завдань з використанням методів інформатики, інформаційних технологій, computer science, або навички – problem solving, critical thinking, creativity, communication, and collaboration [6] (вирішення проблем, критичного мислення, творчості, спілкування і співпраці).

В освітньому співтоваристві [4] після низки дискусій дійшли висновку, що у сучасного вчителя XXI століття повинні бути сформованими такі характеристики, як: 1) вміння розпізнавати тренди технологій, що швидко змінюються та визначати, які освітні навички і таланти необхідно розвивати в учнів; 2) здатність до навчання протягом життя (постійного опанування новими технологіями, прийняття нововведень, формулювання відкритих питань, що не мають однозначної відповіді тощо); 3) вміння вчити і оцінювати учнів усіх рівнів; 4) формування в учнів навичок міжперсональних взаємин, шанобливого ставлення до всіх учасників спілкування; 5) здатність відрізнити ефективні та неефективні технології.

В свою чергу, М. Левківський основними складниками компетентності майбутнього вчителя визначає: мотиваційний, аксіологічний, гностичний, практичний, особистісний та творчий компоненти [2].

На думку С. Золтухіної та Л. Зеленської структура професійно-педагогічної компетентності включає спеціально-фахову (стосується теоретичної підготовки з певної галузі знань та вміння й навички застосування їх на практиці), загальнокультурну (відноситься до оволодіння духовною, громадянською, соціальною, педагогічною, управлінською, правовою, естетичною, екологічною культурою тощо); психолого-педагогічну (стосується сформованості педагогічного мислення, аналітичних, гностичних, конструктивних, організаторських й комунікативних вмінь, навичок, здібностей; оволодіння освітніми технологіями; педагогічними дослідницькими вміннями; здатності здійснювати педагогічне керівництво творчою діяльністю учнівської молоді) та аутопсихологічну (визначається здатністю оцінювати і корегувати власну діяльність та прояви особистісних властивостей) компетентності [1].